

Яковенко Я. І.
аспірант
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-337-1-41>

КЛІМАТИЧНІ ФІНАНСИ: КОНЦЕПТУАЛЬНА РАМКА ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Зміна клімату без перебільшення є однією з найсерйозніших проблем сучасності. Виклики, з якими стикається людство у контексті глобального потепління, носять системний характер та вимагають нагальних і скоординованих дій з боку всієї світової спільноти.

Важливою віхою на цьому шляху стало підписання у 1997 році Кіотського протоколу – першого міжнародного документа, спрямованого на зменшення емісій парникових газів. Логічним його продовженням стала Паризька кліматична Конференція 2015 року, згідно з якою більшість країн світу взяли на себе суттєві зобов'язання щодо скорочення викидів парникових газів. Європейський Зелений Курс, представлений Європейським Союзом у 2019 році, є амбіційною стратегією для досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року. Варто відзначити, що Україна також оголосила про намір досягти кліматичної нейтральності до 2060 року.

У світлі згаданих викликів ключовим питанням стає впровадження дієвих фінансових механізмів забезпечення реалізації відповідних стратегій, спрямованих на уповільнення кліматичних змін та подолання їх наслідків. Очевидно, що ці важливі завдання потребують системного вирішення у рамках такого комплексного домену фінансових відносин як кліматичні фінанси.

Слід зауважити, що попри безсумнівну актуальність та нагальність означених завдань, у літературі досі немає узгодженого визначення кліматичних фінансів як економічної категорії.

Більшість дослідників та міжнародних організацій, посилаючись на Рамкову конвенцію Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, визначають кліматичні фінанси як «місцеве, національне або транснаціональне фінансування, що може надходити з державних, приватних та альтернативних джерел фінансування. Кліматичні фінанси мають вирішальне значення як для зменшення викидів, так і для того, щоб дозволити країнам адаптуватися до несприятливих наслідків і зменшити наслідки зміни клімату» [6, с. 10].

В рамках Програми розвитку ООН також згадується, що «кліматичні фінанси стосуються фінансових ресурсів та інструментів, які використовуються для підтримки заходів щодо зміни клімату» [5].

Натомість у документах Групи Світового банку, вказуючи на відсутність точного та узгодженого на міжнародному рівні визначення кліматичних фінансів, констатують, що «цей термін широко стосується ресурсів, які сприяють низьковуглецевому та стійкому до кліматичних змін розвитку. Він покриває витрати та ризики кліматичних заходів, підтримує сприятливе середовище та потенціал для адаптації та пом'якшення наслідків, а також заохочує дослідження та розробки й впровадження нових технологій. Кліматичні фінанси можна мобілізувати за допомогою цілого ряду інструментів із різних джерел, міжнародних і внутрішніх, державних і приватних» [4, с. 5].

Варто відзначити, що процитовані визначення в цілому спроможні дати певне уявлення про сутність кліматичних фінансів, проте за своєю формою вони не є чіткими дефініціями і мають здебільшого описовий характер.

У вітчизняній літературі найбільш ґрунтовно дана тема досліджена у працях М. Карліна, який визначає кліматичні фінанси як «сукупність фінансових відносин між окремими країнами світу, а також у середині цих країн із приводу застосування фінансових важелів, інструментів, норм і нормативів, які сприяють збереженню й покращенню кліматичних умов із метою належного відтворення факторів виробництва та забезпечення сталого розвитку як у масштабах усього світу й груп держав, так і на рівні окремої держави, її регіону, окремої територіальної громади» [1, с. 87].

Аналізуючи наведені вище визначення, можемо констатувати, що, окреслюючи рамки кліматичних фінансів, вони у тій чи іншій формі переважно апелюють до трьох вимірів: цільове призначення (фінансування заходів, пов'язаних зі зміною клімату); масштаб (місцевий, національний, міжнародний); джерела фінансування (державні, приватні та ін.).

Зауважимо, що саме цільове призначення є ключовою та найбільш виправданою складовою визначення, адже саме спрямованість на фінансування заходів із протидії змінам клімату та адаптації до них є чітким параметром, що виокремлює «кліматичні фінанси» як окрему підкатегорію більш широкого поняття «фінанси» та задає її концептуальну рамку.

Вказівка на масштаб у процесі визначення кліматичних фінансів може бути виправданою, якщо даний термін використовується лише для позначення фінансових відносин певного рівня (наприклад, міжнародного), а до інших рівнів (наприклад, місцевого) відношення не має. Якщо ж поняття покриває відносини та інструменти будь-якого

масштабу, то просте перераховування всіх можливих рівнів у дефініції не несе додаткового смислового навантаження для окреслення описуваного поняття, натомість з'являється ризик штучно звужити його.

Те ж саме стосується й джерел фінансування: якщо кліматичні фінанси мають відношення до будь-яких джерел, а перераховування можливих джерел фінансування використовується не для окреслення специфічного переліку джерел, характерних для означуваного поняття, як окремої підмножини, то таке перераховування у загальному визначенні може бути зайвим.

Таким чином, саме вказівка на цільовий характер, пов'язаний із кліматом, вбачається логічним, доцільним та необхідним елементом визначення кліматичних фінансів. Інші складові, що вказують на масштаб та джерела фінансування, можуть бути вилучені – звісно, якщо мова не йде про більш вузьку сферу застосування кліматичних фінансів, де подібне уточнення буде цілком доречним (наприклад, міжнародні кліматичні фінанси).

Враховуючи сказане, можна запропонувати таке базове визначення: кліматичні фінанси – це сукупність фінансових відносин, пов'язаних з усуненням та мінімізацією причин і пом'якшенням наслідків зміни клімату.

Відповідно, структурно можна виділити два класи політик, на забезпечення яких може бути спрямоване кліматичного фінансування: адаптивні стратегії, сфокусовані на боротьбі з наслідками кліматичних змін, та превентивні стратегії, покликані знизити ступінь та швидкість кліматичних змін.

Інструментарій реалізації політики, спрямованої на стимулювання зниження викидів CO₂, включає податкові (зокрема, вуглецевий податок), ринкові (система торгівлі дозволами на викиди) та інші інструменти (субсидії, екологічні стандарти, стимулювання та фінансування відповідних досліджень та розробок, трансфер технологій). Найбільш поширеними інструментами є податок на викиди та торгівля дозволами на викиди. Кожен з цих механізмів має свої переваги та недоліки, проте більшість економістів віддають перевагу саме податку як такому інструменту, що є більш прозорим і простішим у впровадженні та адмініструванні. Ставка екологічного податку за викиди CO₂ в Україні є однією з найнижчих у Європі. Підвищення податкового навантаження покликане слугувати фінансовим інструментом стимулювання підприємств до модернізації та підтримки природоохоронних заходів. Проте в українських реаліях акцент робиться більше на фіскальній функції, аніж на фінансовій, як це прийнято європейською практикою. Тому важливою складовою фінансової політики держави є не лише отримання податкових надходжень, а й грамотне та доцільне розпорядження даними коштами [2].

Важливим елементом кліматичних фінансів є сукупність механізмів фінансування заходів із стримування кліматичних змін та адаптації до них. Прикладами таких інструментів можуть бути зелені акції, зелені облігації, зелені позики, зелені сертифікати, зелені гранти, зелені тарифи тощо. На жаль, на даний момент єдиним дієвим зеленим механізмом в Україні є зелений тариф, хоча у довгостроковій перспективі він є нежиттєздатним, оскільки потребує неабияких ресурсів для фінансування постійно зростаючих обсягів генерації відновлюваної електроенергії. Доволі перспективним інструментом для України є також зелені облігації. Проте рано чи пізно всі перелічені механізми можуть та мають стати у нашій країні в нагоді. Це допоможе нам не лише залучити необхідні кошти, але й позиціонувати себе як суб'єкта глобального процесу пом'якшення кліматичних змін, використовуючи свій внесок у декарбонізацію в тому числі як переконливий аргумент у переговорах щодо геополітичної безпеки [3].

Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок, що кліматичні фінанси є ключовим елементом розробки та реалізації стратегій, політик та заходів, покликаних протидіяти глобальним викликам, пов'язаним зі зміною клімату. При цьому важливим завданням для України є створення сприятливих умов та необхідної нормативно-правової бази для запровадження та функціонування дієвого інструментарію кліматичних фінансів та відповідних фінансових механізмів.

Список використаних джерел:

1. Карлін М. І. Кліматичні фінанси як умова подолання потепління у світі та в Україні. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. № 2(10). С. 86–93.
2. Маркевич К. Чи вплине збільшення податку на CO₂ на екологічний стан в країні? Разумков Центр. 2022. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/chy-vplyne-zbilshennia-podatku-na-so2-na-ekologichniyi-stand-v-kraini>
3. Механізми фінансування «зеленого» переходу України. Звіт Українського фонду сталого розвитку за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження» та Європейського Союзу в рамках проекту «EU4USociety». URL: <https://ukrsf.org/green-finance-ua/>
4. Mobilizing Climate Finance: A Paper prepared at the request of G20 Finance Ministers. 2011. A World Bank Group. URL: <https://www.imf.org/external/np/g20/pdf/110411c.pdf>
5. United Nations Development Programme (UNDP). What is climate finance and why do we need more of it? UNDP Climate Promise, 2023. URL: <https://climatepromise.undp.org/news-and-stories/what-climate-finance-and-why-do-we-need-more-it>
6. United Nations Environment Programme (UNEP). Inquiry into the Design of a Sustainable Financial System. Definitions and Concepts: Background Note. The UNEP Inquiry. Inquiry working paper. 2016. URL: https://unepinquiry.org/wp-content/uploads/2016/09/1_Definitions_and_Concepts.pdf